

Олександр Іщук

**До проблеми методів роботи
спецслужб УРСР зі знищення трупів
вбитих керівників українського
національно-визвольного руху
та виявлення місць поховання борців
за українську державність**



**З історії боротьби КДБ УРСР
проти поширення
джазу та рок-музики в Україні**

Київ - 2008

ЗМІСТ

До проблеми методів роботи спецслужб УРСР зі знищення трупів вбитих керівників українського національно-визвольного руху та виявлення місць поховання борців за українську державність	3-14
З історії боротьби КДБ УРСР проти поширення джазу та рок-музики в Україні	15-30
Ілюстрації	31-40

У пропонованій книзі вміщено дві статті, підготовлених на основі архівних документів органів державної безпеки УРСР. У першій з них досліджується проблема методів роботи спецслужб УРСР зі знищення трупів вбитих керівників українського національно-визвольного руху та виявлення місць поховання борців за українську державність, а у другій – боротьба органів державної безпеки УРСР проти поширення джазу та рок-музики в Україні на початку 1960-х років.

Книга призначена для дослідників історії України, а також всіх, кого цікавить минуле нашої Батьківщини.

Відомості про автора:

Іщук Олександр Степанович, кандидат історичних наук, заступник начальника науково-видавничого відділу Галузевого державного архіву Служби безпеки України.

До проблеми методів роботи спецслужб УРСР зі знищення трупів вбитих керівників українського національно-визвольного руху та виявлення місць поховання борців за українську державність

У 1917-1922 рр., 1929-1941 рр. та 1943-1955 рр. на території України мали місце збройні протистояння між збройними формуваннями різних політичних сил, які боролися за владу. В першу чергу це стосується: з одного боку – збройних формувань прихильників Української державності та незалежності, а з іншого – прихильників радянської влади.

Найактивнішу участь в цій боротьбі брали радянські органи державної безпеки – Всеукраїнська надзвичайна комісія, Державне політичне управління, Народний комісаріат внутрішніх справ, Народний комісаріат державної безпеки, Міністерство державної безпеки, Міністерство внутрішніх справ, Комітет державної безпеки.

У 1917-1922 рр. чекістам протистояли армія УНР та ЗУНР і місцеві збройні українські загони, а у 1939-1941 рр. та у 1944-1955 рр. – озброєне підпілля ОУН(б) та УПА.

До Галузевого державного архіву (ГДА) СБ України час від часу надходять запити від родичів загиблих українських підпільників та українських громадських організацій із запитанням: що ж органи держбезпеки робили з трупами розстріляних та вбитих противників радянського режиму?

Думається, що це питання є актуальне і варте окремого обговорення. У цій праці ми спробуємо проаналізувати основні методи знищення трупів вбитих українських підпільників співробітниками органів державної безпеки УРСР.

На початку слід відзначити деякі юридичні особливості. Протягом свого існування радянська влада вважала всіх, хто боровся проти неї – бандитами і злочинцями, про що яскраво свідчать вцілілі офіційні документи, які переповнені подібними виразами на адресу супротивників комуністичної системи.

Керівництво УРСР та СРСР не підписувало міжнародних угод щодо дотримання прав військовополонених та в'язнів тюрем, зате розробило та законодавчо оформило цілу систему репресій щодо непокірних, яка передбачала значні строки ув'язнення та заслання, а часто і розстріл. До ворогів радянської влади всередині країни ставилися особливо жорстоко. Зважаючи на це, органи держбезпеки репресували не лише учасників антирадянської боротьби, але й їх рідних, які надавали підтримку підпільникам. Цим порушувався принцип персональної відповідальності за вчинені правопорушення. В Україні була впроваджена колективна відповідальність за вчинені політичні злочини: застосовувалося вивезення родичів учасників українських повстанських загонів 1917-1922 рр. та ОУН(б) і УПА на заслання в Сибір, відправка молоді на примусові роботи (наприклад у школи фабрично-заводського навчання в Донбасі) тощо.

З 1918 р. в Україні почали діяти чекістські органи, зокрема – сумнозвісна Всеукраїнська надзвичайна комісія. Збереглася інформація про

арешти та винищення людей, які викликали підозру у чекістів в усіх важливих населених пунктах України, в першу чергу – у обласних центрах. Першими під підозру підпадали «ненадійні особи» - представники інтелігенції та інші особи непролетарського походження, а згодом – заможні селяни (як їх називали – «ворожий кулацький клас»). Далеко не завжди слідство проводилось кваліфіковано, частіше це була просто розправа переможців над переможеними. Не дивно, що багатьох людей, заарештованих за антирадянську діяльність, засуджували не до в'язниці, а до «вищої міри соціального покарання» – розстрілу.

ВУНК одразу ж здобула собі негарну славу кривавої організації. З метою приховати сліди своїх злочинів, органи ВУНК намагалися ховати потаємно свої жертви, однак замести всі сліди своєї діяльності їм не вдалося. У сучасній науковій літературі неодноразово публікувалися фотографії політв'язнів, вбитих чекістами на Харківщині в 1918 р. На фотографіях зображені жертви ВУНК, яких не встигли поховати.

Частіше за все, радянська влада якщо вже арештовувала та засуджувала до смертної кари людину, то після цього не надавала можливості рідним загиблих учасників антирадянських формувань по-людськи їх поховати. Учасників повстанських загонів початку 1920-х рр. та ОУН(б) і УПА намагалися таємно ловити та убивати, і так само таємно ховали. Штамп «засуджений за антирадянську діяльність» означав те, що людину, а часто і її родину – викреслювали з числа повноправних громадян СРСР. Співробітники МДБ з усіх сил намагалися не допустити їх легального поховання, щоб ні у кого не було можливості прийти до них прийти на могилу, згадати про їх діяльність, увіковічнити їх пам'ять.

В цілому, виглядає на те, що спецслужби діяли за найвідомішим сталінським принципом: є людина – є проблема, немає людини – немає проблеми. Одним із головних завдань було не лише знищити людину, але й пам'ять про неї.

Якщо ж скласти в уяві кількість жертв за період з 1917 до 1991 рр., то виходить так, що з історичної пам'яті українського народу було знищено чимало борців за українську державність, а з ними - цілий пласт інформації про їх діяльність.

«Політичних бандитів» радянські закони ставили поза законом. Влада не вважала за потрібне інформувати близьких про їх долю навіть після загибелі. Родичі не могли дізнатися роками, яка ж доля їх близьких. Якщо вони гинули в боротьбі з радянською владою – то їм нічого не повідомляли. Таким чином, у радянському суспільстві учасники антирадянських формувань навіть не мали права на могилу. Радянські спецслужби робили все, щоб українці були нацією без могил.

Нині українські історики поступово активізують вивчення питань щодо поховань жертв політичних репресій та повстань. Відносно непогано дослідженим слід вважати питання місць поховання представників української інтелігенції в Сандормосі (Карелія, Російська Федерація), де похований цвіт української поезії та науки 1920-1930-х рр., який нині називають «розстріляним відродженням».

Архівістами СБ України у 1997-2003 рр. підготовлено про ці події збірник документів «Остання адреса. Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937-1938 рр.». Вдалося з'ясувати, що перед розстрілом засуджених роздягали до спідньої білизни, зв'язували, затикали рота кляпом, складали на машину та везли на місце розстрілу, у глухий ліс, де, очевидно, вже були приготовані ями для поховання. Достеменно встановлено, що заступник начальника адміністративно-господарчого управління НКВС по Ленінградській області капітан Михайло Матвеев всього за кілька днів, з 1 по 4 листопада 1937 р., розстріляв 1111 засуджених. В цьому йому допомагав помічник коменданта управління молодший лейтенант Г. Алафер. В документах відзначено, що Матвеев працював «швидко, точно та толково», розстрілюючи від 180 до 265 осіб щодня.

Відшукати могили політв'язнів в Сандормосі вдалося лише в кінці 1990-х рр. Звісно, що могили не підписувалися, тому встановити достеменно, хто з розстріляних у якій могилі похований тепер практично неможливо.

Окрім Сандормохи, існує проблема таких місць масового поховання жертв, як Вінниця, Биківня та інші. Про них вже опубліковано кілька книг, однак і досі ніхто не може точно сказати, скільки ж людей там поховано.

Широковідомий той факт, що у 1939-1941 рр. і пізніше представники радянської влади нищили могили борців за українську державність у різних містах України (наприклад, українських Січових Стрільців у Львові).

У документах, опублікованих у наукових виданнях, збереглася інформація про окремі методи спецслужб з знищення трупів підпільників ОУН(б) і УПА, на яких варто зупинитися детальніше.

22 червня 1941 р. Німеччина напала на СРСР. В цей час у тюрмах Західної України перебувало чимало політв'язнів, заарештованих за участь у антирадянських організаціях. Не маючи можливості евакуювати всіх політв'язнів з тюрем Західної України, керівництво НКВС УРСР приймає рішення знищити їх, причому в першу чергу – саме учасників ОУН(б).

У кінці червня – на початку липня 1941 р. у тюрмах міст Львів, Золочів, Чортків, Луцьк, Рівне, Бережани та інших було розстріляно тисячі українців. Доволі повна інформація про це міститься у книзі Інни Федущак «Західноукраїнська трагедія 1941 р.», де вміщено вцілілі документи про масові розстріли учасників ОУН у тюрмах Західної України після початку війни між СРСР і Німеччини. Показовим є факт розстрілу приблизно 1000 в'язнів – учасників ОУН – у тюрмі НКВС по Волинській області напередодні радянсько-німецької війни 1941 р.

Списки розстріляних на початку бойових дій між Німеччиною та СРСР політв'язнів, які збереглися в ГДА СБ України, були оприлюднені у журналі «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ».

Таким чином, було втілено в життя принцип: армія відступає, а всіх «ворожих елементів», які знаходилися під вартою необхідно не звільняти, а знищити. Для порівняння: поляки після подій 1 вересня 1939 р. більшість з своїх політичних в'язнів відпустили на волю.

Трупи вбитих закопували неподалік від приміщень НКВС. Згодом частина з них була виявлена та розкопана, а на місці розстрілів встановлені

монументи. Типовим прикладом може бути прихід німецьких військових частин та українського батальйону «Нахтігаль» у Львів 30 червня 1941 р. Тоді всі бажаючі могли побачити трупи закатованих та вбитих політв'язнів на подвір'ї тюрми на вул. Лонцького, 1 (нині вул. С. Бандери, 1) та на вул. Замарстинівській.

За часів радянської влади ці факти замовчувалися. Нині біля приміщень тюрем НКВС-НКДБ-МДБ встановлено меморіальні дошки в пам'ять про загиблих.

У 1944-1955 рр. радянськими каральними органами постійно проводились операції проти ОУН(б) та УПА. В ті роки загинуло чимало як підпільників, так і чекістів. Останніх ховали з почестями, і їх могили відомі. Учасників ОУН(б) і УПА ховали переважно потаємно, і про могили більшості з них нічого не відомо.

У 1944-1946 рр. постійно відбувалися збройні сутички загонів УПА з радянськими спеціальними загонами. Чекісти часто не знали, кого саме вбили, і тому люди залишалися не впізнаними спецорганами, особливо в 1944-1946 рр. Часто вбитих залишали на полі бою і не ховали, особливо, якщо таке траплялося взимку. Згодом вбитих підпільників ховали місцеві мешканці, причому також іноді не знаючи, кого саме ховають. Нині є багато могил борцям за Самостійну Україну, на яких не вказано, хто саме загинув.

З питання ідентифікації вбитих підпільників УПА до ГДА СБ України неодноразово зверталися ветерани УПА. Зокрема, у 2005 р. Голова Долинського районного братства вояків УПА В. Стецько надіслав запит з проханням виявити документи про бій між учасниками ОУН(б) та УПА і підрозділами НКВС-НКДБ в урочищі Лемкове поле біля с. Підліски, Вигодського району Станіславської області у січні 1946 або 1947 року. За його даними, тіла загиблих учасників цього бою тривалий час пролежали на снігу, а згодом були поховані місцевим населенням. В. Стецька цікавило, які ж підпільники УПА загинули у тому бою.

В результаті пошуку у ГДА СБ України автором була виявлена доповідна записка Наркома внутрішніх справ УРСР Строкача від 23 лютого 1946 року, в якій зазначено, що у вказаний день оперативним складом Вигодського районного відділу НКВС за участю місцевого гарнізону в селі Пшеничники та прилягаючому до нього лісовому масиві була проведена операція, в результаті якої було вбито 13 підпільників, особи яких не впізнані. У вбитих було вилучено трофеї: 3 ручних кулемети, 9 гвинтівок, 1 пістолет, 12 гранат та різне оунівське листування. Цілком можливо, що мова йде саме про той бій, який згадує В. Стецько, оскільки села Підліски та Пшеничники знаходяться поруч. Будь-які інші дані, зокрема про перебіг операції, її учасників та загиблих відшукати не вдалося.

Таким чином, у вцілілих документах збереглася інформація про те, що люди, які загинули, залишилися невпізнаними. Це і не дивно: у чекістів, зважаючи на важку оперативну ситуацію (а по суті – стан громадянської війни) не було часу на упізнавання та поховання трупів полеглих вояків УПА. Головним завданням співробітників НКДБ в той час було придушити

збройний спротив українців, тобто заарештувати та вбити якомога більше підпільників ОУН(б) і УПА.

Окремо слід зазначити про те, що частина підпільників ОУН(б) та УПА були заарештовані органами радянської державної безпеки, пройшли слідство і були засуджені до розстрілу. Тим не менше. у архівних кримінальних справах на них немає інформації про місце їх поховання. Зазвичай у справах міститься лише короткі довідки про місце і час виконання присуду. Навіть у архівних кримінальних справах на таких відомих керівників ОУН(б) та УПА, як О. Луцький, Ю. Стельмашук, Ю. Матвійв та інших, котрі були засуджені та розстріляні у Києві, відсутня інформація про місце їх поховання. Скоріше за все, учасників українських національно-визвольних змагань, розстріляних в Києві, ховали у Биківні або ж на спеціально відведених ділянках.

У 2006 р. до ГДА СБ України надійшов запит від Антона Фокшека – племінника керівника підпілля ОУН(б) і УПА на Буковині Миколи Кричуна. Заявник цікавився біографією свого родича, а також його долею та місцем поховання.

В результаті розшуку автором була виявлена архівна кримінальна справа № 67443 на М. Кричуна та інших. З'ясувалося, що керівник Вижницького надрайонного проводу ОУН(б) та один з організаторів УПА на Буковині М. Кричун був затриманий та заарештований співробітниками Управління МДБ по Станіславській області 28 травня 1952 р. Вироком від 20 січня 1953 р. Військова Колегія Верховного Суду СРСР за ст. 54-8 КК УРСР з санкції ст. 54-3 КК УРСР засудила М. Кричуна до вищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією всього особистого майна. Вирок було виконано 8 квітня 1953 р. в м. Києві, але де саме – не вказано. При цьому будь-якої інформації про його місце поховання у архівній кримінальній справі не виявилось.

Трупи в'язнів тюрем НКВС-НКДБ-МДБ-МВС-КДБ, які не дожили до суду, також ховали потаємно, нічого не повідомляючи родичам.

У 2004 р. до ГДА СБУ звернулося Посольство ФРН в Україні з проханням розшукати інформацію про місце поховання Василя Вишиваного (Вільгельма-Франца фон Габсбург-Лотрінгена), командувача легіону січових стрільців та військового радника головного отамана армії УНР, онука австрійського імператора Франца-Йосифа і родича Посла ФРН в Україні пана Дітера Штюдемана.

Перевіркою, проведеною співробітниками ГДА СБУ Іриною Бухаревою та Георгієм Смирновим було встановлено, що після завершення Другої світової війни Василь Вишиваний в 1947 р. був арештований у Відні радянськими спецслужбами, деякий час утримувався в таборі у Вінер Нойштадті, а потім його перевезли до СРСР. Слідство за його справою проходило у МДБ УРСР у м. Києві. Помер Василь Вишиваний 18 серпня 1948 р. у київській в'язниці.

Архівна кримінальна справа на нього до 1994 року зберігалася в ГДА СБУ та була передана на виконання Указу Президії Верховної Ради України від 9 вересня 1991 року № 1525-XII до Центрального державного архіву

громадських об'єднань України (ЦДАГО) на постійне зберігання. У цій справі будь-якої інформації про місце поховання не виявилось.

Проведеним аналізом було встановлено, що у 1948 році поховання в'язнів київських тюрем здійснювалося підрозділами МВС УРСР. Однак на письмовий запит ГДА СБУ Галузевий державний архів МВС України повідомив, що документів про точне місце поховання Василя Вишиваного не збереглося.

У окремих опублікованих спогадах та книгах „Літопису УПА” наводяться факти про поховання учасників УПА, здійснені місцевими мешканцями (Роман Зварич, Петро Скобельський, Михайло Куп'як і інші). Убитих учасників УПА ховало місцеве населення, по можливості - одразу ж після їх смерті. Таким чином, певна кількість могил учасників ОУН(б) і УПА – збереглася. Це сталося тому, що в 1944-1946 рр. протистояння було настільки інтенсивним, що органам радянської влади було не до поховань учасників ОУН(б) і УПА, і іноді вони закривали очі на те, що, наприклад, односельці на місцевому цвинтарі ховали загиблих вояків УПА.

Однак так було не завжди. У спогадах Д. Куп'яка вказано, що його брат, який був поранений у сутичці з співробітниками НКВС-НКДБ і невдовзі помер, був похований на кладовищі у с. Яблунівка. Невдовзі про це дізналися співробітники радянських спецслужб, розкопали могилу та викинули домовину з трупом на поверхню і попередили місцевих мешканців не ховати труп. Це ще раз підтвердило брутальність у ставленні радянського керівництва до своїх супротивників.

Особливу увагу варто звернути на питання щодо знищення співробітниками органів держбезпеки УРСР трупів керівників ОУН(б) і УПА. Цьому питанню, вочевидь, приділялася особлива увага. Як і у випадку з рядовими учасниками ОУН(б), представники радянської влади намагалися знищити всі згадки про існування українського національно-визвольного руху. Лише діяли ще більш вишукано.

Яскравим прикладом намагання органів державної безпеки знищити будь-які сліди поховання керівників ОУН(б) і УПА є історія з місцем поховання Головного командира УПА та керівника ОУН(б) в 1943-1950 рр. Романа Йосиповича Шухевича – «Тараса Чупринки».

Протягом 1991-2007 рр. до СБ України постійно надходили запити та звернення з проханням надати інформацію про місце поховання Романа Шухевича. Однак проведені розшукові заходи завершилися нічим, і тривалий час про місце його поховання нічого не було відомо. Документальних підтверджень про заповідяне з трупом Р. Шухевича виявити не вдалося, оскільки розшукова справа МДБ № С-7448 на нього була майже повністю знищена, і від неї лишився лише один том.

На початку 1990-х рр. СБ України було проведено розслідування щодо місця поховання Р. Шухевича. Виявилось, що комендант УМДБ Львівської області Климчук, який у займався похованням трупів вбитих учасників ОУН(б), помер в 1991 р. Інші опитані колишні співробітники УМДБ Львівської області про поховання Р. Шухевича нічого не знали. Розкопки на території Управління СБУ в Львівській області результатів не дали.

Лише у 2004 р. стало відомо, що залишився живим один ветеран органів держбезпеки УРСР, який погодився дати свідчення про події тих років. Він назвав себе учасником спеціальної таємної операції МДБ УРСР зі знищення трупу Р. Шухевича.

За свідченням колишнього старшого оперуповноваженого управління 2-Н МДБ УРСР старшого лейтенанта Олександра Болдіна, 1915 р.н., після операції 5 березня 1950 р. труп Р. Шухевича було доставлено з Білогірщя у Львів. Там воно перебувало до 9 березня. Потім на виконання вказівки заступника начальника управління 2-Н МДБ УРСР І. Шорубалки група співробітників Управління 2-Н МДБ УРСР поклала труп Р. Шухевича на машину, вивезла його за межі Західної України та спалила на лівому березі р. Збруч неподалік тодішнього райцентру Скала-Подільська Тернопільської області, а саме біля сучасного с. Гуків Хмельницької області. Прах Романа Шухевича був зібраний в брезент і скинутий в річку.

Повний варіант свідчень О. Болдіна мовою оригіналу виглядає так:

«Нелегко вспоминаются те тяжелые годы. Прошло пятьдесят четыре года с момента тех событий, о которых я хочу рассказать ниже.

В декабре 1998 года ко мне обратился бывший сотрудник органов госбезопасности Украины полковник Гнап Александр Семенович и попросил рассказать о том, где и когда было совершено захоронение останков погибшего в марте пятидесятого года руководителя Центрального провода ОУН(б) Шухевича Романа.

Помню, как нас, группу оперативных работников Управления 2-Н МГБ Украины собрал заместитель начальника этого Управления полковник Шорубалка Иван Кириллович и поставил перед нами задачу: вывезти Шухевича за пределы Западной Украины и конспиративно сжечь его тело.

Он советовался с нами где, по нашему мнению, было бы целесообразно это сделать. Так как в то время единственной автомобильной дорогой хорошего состояния было направление Львов – Ровно – Житомир – Киев, то поначалу решили ехать этой дорогой на территорию Житомирской области. Во время обмена мнениями Шорубалка Иван Кириллович предложил нам, как возможный вариант, поехать на территорию Хмельницкой области в направлении на Каменец-Подольский.

Готовить группу к этой поездке было поручено руководством полковнику Кагановичу.

Кроме нашей группы оперативных работников к этой поездке привлекались четыре военнослужащих десятого полка внутренних войск МГБ Украины, на грузовом автомобиле, кузов которого был накрыт брезентовым тентом и вез соответствующее количество дров и бочку с бензином. В кузове машины должен был быть завернутый в ткань мертвый Шухевич Роман.

В состав группы, которую до самого выезда опекал Каганович, входили:

майор Подтепа Иван Харитонович, заместитель начальника первого отдела Управления 2-Н МГБ УССР, в марте пятьдесят четвертого года был переведен из МГБ УССР в МВД Украины, умер, похоронен в Киеве;

капитан Педченко Василий Иванович, старший оперуполномоченный Управления 2-Н, умер и похоронен в девяносто третьем году в Мариуполе; старший оперуполномоченный старший лейтенант Коноплев Григорий, в пятьдесят четвертом году переведен на работу в органы милиции в Киеве, и я – старший оперуполномоченный лейтенант Болдин Александр Иванович.

Водителем легкового автомобиля ГАЗ-67, на котором выехала группа впереди грузового автомобиля, был назначен старшина Петр Пономаренко, умер и похоронен в Киеве.

Уже позже, после выезда из Львова, было принято решение следовать в направлении Тернополь – райцентр Великие Борки – Скалат – Гримайлов и Скала-Подольская, пересечь реку Збруч, выехать на левый берег.

Заданием группы было подыскать конспиративное место, чтобы избежать внимания посторонних людей.

Переехав Збруч, группа и грузовой автомобиль с военнослужащими в удобном месте повернули с дороги влево через неглубокий придорожный кювет, поднялись вгору на левую придорожную полосу на окраину молодого леса, где и решили начать кремацию тела Шухевича.

Всю физическую работу по разгрузке дров и потом и выносу тела из машины, которое положили на подготовленную большую кучу дров, политую бензином, проделали военнослужащие.

Оперативные работники на расстоянии от костра окружили это место, чтобы избежать появления посторонних людей.

Весь этот процесс занял три с половиной часа.

Когда потух огонь и охладилось пепелище, вся зола была сметена на брезент, снесена вниз к реке Збруч и с моста выброшена в речку.

Это было девятого марта тысяча девятьсот пятидесятого года.

Збруч разлился широко, и с того места, где происходила кремация был виден бурный поток речки.

По выполнению задачи группа возвратилась во Львов.

Перед нашим выездом из Львова с группой встречался представитель МГБ СССР генерал-лейтенант Судоплатов Павел Анатольевич, а также заместитель министра государственной безопасности Украины генерал-лейтенант Дроздов Виктор Алексеевич. В это время во Львове в оперативной группе МГБ УССР находился и тогдашний министр государственной безопасности Украины генерал-лейтенант Ковальчук.

Конечно, решение об операции принимали вышеуказанные руководители.

Скажу, что если бы не настойчивость Александра Семеновича и его детальное знание территории, о которой шла речь, мы бы не нашли то, что искали.

Через несколько дней, в конце марта 2002 года на этом месте мы с Александром Семеновичем установили крест, на котором написали год рождения и смерти Шухевича Романа».

Нині на місці, яке показав О. Болдін, встановлено пам'ятний хрест. У пресі було вміщено повідомлення про відзначення на цьому місці роковин з дня народження та смерті Р. Шухевича.

Відшукати документи, які на 100% підтвердили інформацію О. Болдіна у ГДА СБ України не вдалося. Якщо акт про спалення трупу колись і був – то його знищили.

Зважаючи на актуальність вказаної теми та метою перевірки інформації, викладеної в заяві колишнього співробітника МДБ УРСР О. Болдіна О.І. автором цієї праці влітку 2004 р. було здійснено пошук документів, які пролили б світло на знищення трупу Головного командира УПА Р. Шухевича в ГДА СБ України.

Для початку необхідно було виявити документи про обставини спецоперації з ліквідації Р. Шухевича. Такі документи збереглися, однак інформації про знищення трупу Р. Шухевича в них не виявилось.

Тоді автор вирішив розшукати інформацію про можливе нагородження учасників розшуку Р. Шухевича керівництвом МДБ УРСР, сподіваючись дізнатися, хто ж саме брав активну участь в розшуку Р. Шухевича і міг бути задіяним у знищенні його трупу.

Після тривалого розшуку у фонді наказів МДБ УРСР (№ 9) ГДА СБ України разом із трьома наказами МДБ УРСР №№ 0066-0068 від 16 березня 1950 року про заохочення співробітників МДБ УРСР та УМДБ Львівської області – учасників розшуку та ліквідації Р. Шухевича, було виявлено підписаний того ж дня наказ № 0069 “Про заохочення співробітників Управління 2-Н МДБ УРСР та військовослужбовців 8 стрілецької роти 10 стрілецького полку внутрішніх військ МДБ Українського округу”.

У наказі, підписаному тодішнім міністром Миколою Ковальчуком конкретно не вказується, за що саме заохочуються співробітники та військовослужбовці, однак співставлення змісту заяви Болдіна О.І., інших трьох вказаних наказів та документів про операцію у Білогірці дає підстави вважати, що наказ № 0069 стосується саме подальших дій із трупом Р. Шухевича. У ньому йдеться про виконання невідомого спецзавдання МДБ УРСР трьома оперативними співробітниками – Кагановичем А.Г., Болдіним О.І. та Конопльовим Г.І., одним сержантом і шістьма рядовими військовослужбовцями 8 стрілецької роти 10 полку внутрішніх військ МДБ Українського округу, а також двома водіями Автобази МДБ УРСР.

Між текстом заяви О. Болдіна і змістом наказів мають місце певні розбіжності. Зокрема, у наказі № 0069 не вказано названих Болдіним, як учасників знищення трупу Р. Шухевича, Подтепу О.Х., Педченка В.І. та водія Пономаренка П.М. Окрім того, Болдін О.І. свідчить про чотирьох оперпрацівників, чотирьох солдатів і одного водія Пономаренка П.М. (імовірно, Болдін О.І. вважає несуттєвим наявність водія машини, на якій їхали солдати і тому про нього не згадує).

Під час розшуку автор дійшов до висновку, що оскільки матеріалів про спалення трупу Р. Шухевича не збереглося, то необхідно спробувати розшукати матеріали про знищення трупів інших керівників підпілля ОУН(б)

і УПА, щоб з'ясувати, чи має під собою заява О. Болідна якість підстави, і чи чекісти дійсно проводили такі секретні спецоперації.

Після ретельної перевірки наказів МДБ УРСР за 1950 р., автором було віднайдено аналогічний до документу про заохочення О. Болдіна наказ МДБ № 00298 від 22 липня 1950 року, у якому за успішне виконання невідомого спеціального доручення МДБ УРСР премійовано 4 оперробітників (в т.ч. згаданих О. Болдіним Педченка В.І., Подтепу О.Х, а також водія Пономаренка П.М.), одного сержанта і 6 військовослужбовців внутрішніх військ МДБ Українського округу тієї ж самої 8 стрілецької роти 10 полку ВВ МДБ Українського округу.

З метою перевірки гіпотези про те, що вказаними нагородними наказами співробітники МДБ були заохочені за спалення трупів керівників підпілля ОУН(б), а також розшуку інформації про те, чи могли співробітники МДБ дійсно спалювати трупи когось із вбитих керівників ОУН(б), автором було проведено перегляд архівних матеріалів МДБ УРСР з розшуку керівників підпілля.

В результаті перегляду виявилось, що 4 липня 1950 р. співробітники МДБ УРСР дійсно убили в Бережанському районі Тернопільської області керівника одного з проводів ОУН(б), який був впізнаний заарештованими підпільниками, як керівник крайового проводу ОУН(б) на західноукраїнських землях Роман Кравчук – «Максим». І лише через кілька місяців, у серпні-жовтні 1950 р. чекістами було встановлено, що загинув не він, а один з провідників підпілля на Бережанщині, схожий на Р. Кравчука ззовні.

Вважаючи, що вбитий був членом Проводу ОУН(б) в Україні, чекісти через кілька днів вивезли його труп за межі Західної України – на територію Житомирської області та конспіративно спалили в лісі. Потім попіл на місці вогнища був зібраний і рештки кісток подрібнені до найменших шматків, та розвіяні у полі. Про це зберігся відповідний акт, підписаний виконавцями операції, який беззаперечно свідчить про те, що подібні методи такі використовувалися у практиці роботи радянських спецслужб. Крім того, прізвища учасників вказаної спецоперації та осіб, які нагороджені наказом Міністра М. Ковальчука № 00298 від 22 липня 1950 р. – повністю співпадають.

Цікаво, що під час спалення трупу підпільника водій машини, який віз в кузові бензин, дрова і труп, поведився необачно і досить сильно опалив руки, через що потрапив із опіками до Рівненської лікарні. В результаті цей інцидент не вдалося приховати від керівництва МДБ УРСР. Було проведено службове розслідування. Керівник спеціальної групи вимушений був написати на ім'я заступника міністра держбезпеки УРСР В. Дроздова пояснювальну записку щодо причин небалого ставлення до виконання особливо важливого доручення МДБ УРСР.

Зважаючи на вказане, можна з великою ймовірністю припустити, що високі посадовці МДБ УРСР давали доручення знищувати трупи убитих керівників ОУН(б) приблизно у такий же спосіб, як О. Болдін свідчить про Р. Шухевича. Таким чином, всі вказані матеріали дають певні підстави довіряти

словам О. Болдіна про спосіб знищення трупу Р. Шухевича. Однак інших матеріалів, які б дозволили вважати місцем знищення трупу Р. Шухевича ліс біля села Гуків Хмельницької області – поки що не виявлено.

Іншим методом, який практикували співробітники МДБ УРСР, були таємні поховання підпільників. Їх здійснювали співробітники управлінь МДБ західних областей України під контролем співробітників управління 2-Н МДБ УРСР.

Зокрема, трупи підпільників, вбитих 2-8 лютого 1948 р. під час операції МДБ УРСР «Ущелина» з розшуку Головного осередку пропаганди ОУН(б) в районі гори Парашка сучасної Львівської області були закопані в лісі неподалік м. Сколе. Згодом у зв'язку з оперативною необхідністю чекісти вимушені були розкопати могили та проводити додаткове упізнання загиблих, про що зберігся відповідний акт.

Трупи керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуна – «Петра Полтави» і керівника ОУН(б) на західноукраїнських землях Романа Кравчука – «Максима», які загинули під час проведення чекістсько-військової операції на межі Станіславської та Дрогобицької областей 21-23 грудня 1951 р., привезли у Львів, і через кілька днів потаємно вночі захоронили на території об'єкту № 37 управління МДБ по Львівській області. При цьому трупи поклали у триметрову яму і засипали негашеним вапном.

Де могили більшості керівників підпілля – нині не відомо. Це стосується навіть членів Проводу ОУН(б) в Україні, і таких його керівників, як Яків Бусол, Зиновій Тершаковець, Ростислав Волошин, Степан Слободян та інших, які загинули в боротьбі проти радянської влади. Більше того, не збереглися навіть документи та акти про їх поховання.

Зважаючи на розмах діяльності ОУН(б) і УПА, негласно було поховано ніяк не менше кількох десятків тисяч підпільників. Таким чином, весь український актив, який боровся за самостійність України був похований невідомо де співробітниками радянських репресивних органів. Було зроблено все, щоб про них забули, і не знали, ні як вони загинули, ні де вони поховані.

До СБ України неодноразово надходили звернення з проханнями повідомити про місце поховання підпільників ОУН(б), таких, як Богдана Світлик – «Марія Дмитренко», Ярослав Мельник – «Роберт», Микола Твердохліб – «Грім», Василь Сидор – «Шелест» та інших. На жаль, в більшості випадків документів, які могли б підтвердити або заперечити дані про місце поховання відомих підпільників у ГДА СБ України – не збереглося. Це пов'язано з тим, що внутрішніми наказами спецслужб було передбачено, що частина матеріалів мають непостійний строк зберігання. Ймовірно, що акти про поховання та знищення трупів полеглих підпільників мали саме такий статус, і тому були знищені ще в роки радянської влади.

Збереглися лише окремі дані, які свідчать про потаємні поховання підпільників ОУН(б), здійснені співробітниками МДБ.

23 травня 1952 р. спеціальні агенти УМДБ по Станіславській області, переодягнені у одяг підпільників ОУН(б), згідно із заздалегідь розробленою комбінацією зуміли вийти у контакт з керівником СБ Калуського окружного проводу ОУН(б) Мельником Романом Васильовичем – „Аркасом”, 1927 р.н.,

ур. с. Кадобна Долинського району Івано-Франківської області та прийшли на постій до нього у Кадоб'янський ліс (біля с. Кадобна). Там вони спільно переховувались та виконували його окремі доручення, причому замаскувалися настільки тонко, що запобігли трьом терористичним актам над місцевими мешканцями, яких „Аркас” хотів вбити за підозрою у співпраці з МДБ.

10 червня 1952 р. в 8 год. 45 хв. ранку ці агенти з автоматів розстріляли сплячих керівника СБ Калуського окружного проводу ОУН(б) Р. Мельника та його охоронця Максим'яка Степана Федоровича - „Співака”, 1925 р.н., учасника ОУН(б) з 1948 р., ур. с. Кадобна Долинського району Івано-Франківської області та замаскували в лісі їх трупи.

В ніч з 10 на 11 червня 1952 р. оперативною групою УМДБ по Станіславській області трупи Р. Мельника – „Аркаса” та С. Максим'яка - „Співака” були негласно винесені з Кадоб'янського лісу, завантажені на машину та відвезені на територію Лисецького району в лісовий масив, де були потаємно закопані і могили їх замасковані.

Думається, що таких невідомих могил в Україні чимало.

Деякі могили все ж збереглися і зараз дбайливо оберігаються місцевим населенням. На деяких з них встановлені пам'ятники. Типовий приклад – комплекс поховань вояків УПА в м. Славське Львівської області.

Слід також відзначити, що зважаючи на тогочасну ситуацію, підпільники ОУН(б) і УПА часто самі ховали полеглих внаслідок сутичок з органами державної безпеки УРСР, причому маскували могили, аби їх не сплюндрував ворог.

Типовий приклад – епізод зі спогадів М. Савчин про смерть окружного провідника ОУН(б) „Ата”, який був вбитий розривом бомби, препарованої у підпільну пошту агентами МДБ. Його труп самі ж підпільники поховали в лісі і ще й замаскували могилу, щоб її не виявив та не сплюндрував ворог. Думається, відшукати зараз цю могилу практично нереально.

Незважаючи на це, свідома українська громадськість ніколи не забувала про могили борців за незалежність нашої держави. Сьогодні вцілілі поховання учасників ОУН(б) і УПА оберігаються місцевим населенням. Чи не в кожному селі Західної України, мешканці якого брали участь в русі опору, є масові могили або ж символічні насипи у пам'ять героям визвольних змагань.

Особливо варто відзначити роботу рівненських краєзнавців з вшанування полеглих учасників УПА в бою з військовими підрозділами органів державної безпеки УРСР в Гурбенському лісі. Нині там створюється та належно доглядається пантеон національних героїв.

Сподіваємось, що у подальшому українські науковці продовжать вивчення питань, проаналізованих у цій праці. Залишається ще багато невирішених питань, пов'язаних із цією тематикою, які потребують розв'язання у майбутньому, тому що народ, який не поважає своє минуле, не заслуговує на достойне майбутнє.

З історії боротьби КДБ УРСР проти поширення джазу та рок-музики в Україні

Україна у 1922 -1991 рр. входила до складу однієї з найбільш тоталітарних країн в світовій історії – СРСР.

Однією з особливостей комуністичної ідеології, якою керувалася у своїй безпосередній діяльності Комуністична партія СРСР, було прагнення не визнавати та не переймати багатьох культурних досягнень цивілізованого світу і намагатися виховувати молодь виключно на власній системі цінностей, доволі часто переповненій брехливими постулатами та догмами.

Не дивно, що в період „холодної війни” між СРСР та західними країнами, який тривав з 1946 р. до 1991 р., в СРСР применшувалося значення значної кількості видатних культурних досягнень іноземних країн, особливо в мистецтві - літературі, музиці, живописі, скульптурі і т.д. Зокрема, в СРСР заборонялося проведення виставок сучасного живопису, не дозволялося видавати твори багатьох письменників. Те ж саме стосувалося і концертів зірок західної рок-музики.

Між тим, у 1950-1960-х роках ХХ століття в музиці відбулася своєрідна революція, пов'язана з виникненням нових стилів. Нині всі ці напрямки прийнято називати загальним терміном – рок-музика.

Про виникнення та еволюцію рок-музики вже написано сотні книг, цьому питанню присвятили свої праці чимало культурологів. Більшість з них сходяться на тому, що рок-музика вплинула не лише на власне розвиток музичного мистецтва, але і на всю культуру людства. Безпосередньо з нею були пов'язані цілі культурні революції: в моді, поведінці, стилі життя і т.п. Поведінка більшості людей до і після 1950-х рр. – це зовсім різні епохи.

Виникнення рок-музики пов'язане із появою стилю “рок-н-рол”, який в середині 1950-х років отримав масове поширення в США, а згодом і в світі. Серед найвідоміших його зірок слід назвати таких виконавців, як Елвіс Преслі, Чак Беррі, Білл Хейлі, Літл Річард, Фатс Доміно, Едді Кохран, Джері Лі Льюїс та інших.

З початку 1960-х років весь світ завоював новий стиль у музиці, який поширився з Англії, очолюваний всесвітньовідомою групою „Бітлз”. Англійський стиль (біг-біт), а також ритм-енд-блюз та інші нові стилі поширювали такі групи, як „Роллінг стоунз”, „Енімалс” та інші.

До кінця 1960-х рр. рок-музика стала мистецтвом, що було визнано практично всіма культурними країнами світу. Поява серйозних концептуальних альбомів Боба Ділана, “Бітлз”, “Пінк Флойд”, рок-опери “Ісус Христос суперзірка” назавжди змінили уяву про рок-музику, як чисто розважальну. Вона перейшла у розряд соціального явища, за її допомогою виконавці висловлювали цілу гамму почуттів: радість, невдоволення і т.п.

У 1960 - 1970-х рр. було закладено чимало нових стилів музики, коріння яких йде у блюз та рок – симфо-рок, хард-рок, панк-рок, джаз-рок, хеві метал, глем-рок, гліттер-рок, американський соул та багато інших. Музика ставала деталі більш різноманітнішою, а для її виконання

застосовувалося все більше інструментів. Серйознішими і ставали аранжування композицій, і вимоги до виконавців.

І головне – завдяки новій музиці люди отримали можливість просто і доступно виразити своє ставлення до тих чи інших подій у суспільстві. До прикладу, такі пісні, як “Give peace a chance” Джона Леннона, “Child in time” групи “Діп Пьорпл”, “Who’ll stop the rain” групи “Кріденс клієрвотер рівайвл” та інші стали справжніми народними гімнами, які американці та мешканці інших країн співали, протестуючи проти війни у В’єтнамі.

Нова музика відзначалася кількома характерними моментами:

- Пісні виконувалися за допомогою електричних гітар та підсилювачів, що надавало звучанню особливої енергетики.
- Музика завойовувала собі популярність не лише через записи на платівках та касетах, але і через радіо, а що важливіше – через телебачення та телевізійні шоу.
- Окрім власне музики величезне значення мали зовнішній вигляд виконавців та манера їх виконання. По суті, не обов’язково було досконало володіти своїм голосом, достатньо було вміло підібрати репертуар та сподобатися молоді поведінкою і стилем. Молодь, в свою чергу намагалася копіювати своїх кумирів, які виглядали так само, як і вона.
- Якщо до того концерти в основному проводилися в закритих залах і театрах, то нині відбувалися масові концерти на стадіонах, які вміщували 10-100 тисяч глядачів.

Не дивно, що всі ці стилі торкнулися і тогочасної, як її було прийнято називати, радянської молоді. Хоча керівники СРСР робили все, щоб ізолювати молодь від „шкідливого впливу Заходу”, молодь слухала нові пісні у радіопередачах і, як і більша частина світової молоді, була захоплена новими віяннями в музиці.

Поява рок-музики стурбувала керівників СРСР. За вказівкою радянських партійних ідеологів, у пресі постійно публікувалися замітки про негативний вплив рок-музики на людей, її бездуховність та пустопорожність.

Вплив рок-музики на молодь дуже сильно дратував виховане на старих комуністичних цінностях керівництво СРСР. Воно не могло собі навіть в думках допустити, щоб радянська молодь поважала таких виконавців, як Елвіс Преслі чи „Бітлз”, чий стиль виконання неможливо було пояснити жодними комуністичними постулатами.

У науковій літературі з історії Радянського Союзу та спогадах відомих рок-музикантів міститься чимало інформації про особливості поширення рок-музики в СРСР.

Відомий музикант з м. Ленінград (нині – м. Санкт-Петербург), один із засновників гурту “Кіно” Олексій Рибін у своїй книзі “Кіно з самого початку” розповів, що ситуація з поширенням рок-музики в СРСР склалася дуже своєрідна. На початку 1980-х рр. ленінградська міліція та співробітники КДБ переслідували молодих людей, які носили довге волосся та слухали рок-музику. Пісні західних рок-гуртів практично не транслювалися по радіо та телебаченню, зате на чорному ринку продавалися закордонні платівки,

причому по дуже дорогим цінам. Владою засуджувалися не лише великі рок-концерти, але також і квартирні зібрання, на яких люди під просту акустичну гітару співали відомі пісні.

Рок-групи, які існували у Ленінграді, не мали нормальної репетиційної бази та обладнання. Влаштування платних нелегальних концертів у підвалах або на сценах шкіл загрожувало їх організаторам кримінальною відповідальністю.

Співробітники КДБ намагалися не допускати великих рок-концертів, чим, по суті, заганяли музикантів у культурне підпілля, у підвали та на малопомітні сцени. Якщо ж музиканти самі намагалися організовувати концерти, то їм з усіх сил старалися зашкодити. Зокрема, співробітники міліції та КДБ зірвали концерт, присвячений 10-ти річчю гурту “Акваріум”, причому намагалися затримати Б. Гребенщикова і його музикантів для проведення профілактичних бесід про шкідливість впливу західної музики на радянську молодь.

Ленінградський рок-клуб був першим в СРСР та існував офіційно. Але порядки, які були заведені у ньому лише гальмували розвиток музикантів. Зокрема, щоб вступити у клуб, слід було пройти своєрідний іспит перед приймальною комісією керівників клубу, що західним музикантам не могло приснитися навіть у жахливому сні. Щоб виконувати пісню на сцені рок-клубу, необхідно було затвердити її офіційний текст та музику (тоді це називалося “залітувати”), щоб не дай боже, там не було якихось фраз, які негативно показують радянське життя. О. Рибін згадує, що одну пісню Майка Науменка та групи “Зоопарк” не затвердили лише тому, що в тексті згадувалося, як молодий чоловік прийшов додому, а там в холодильнику нічого не виявилось їсти.

Сам Рибін разом з Віктором Цоем одного разу був затриманий на вулиці комсомольським активістом, який почав їх перевиховувати в радянському дусі. Після нетривалої дискусії щодо рок-музики активіст ударив Рибіна палицею по голові і втік, внаслідок чого у поліклініці довелося накладати шви на рану.

Цікаво, що більшість ленінградських рок-музикантів, щоб не числитися безробітними і не мати справи з міліцією, влаштовувалися на роботу на підприємства, котельні, і інші заводи, які потребували фізичної праці. Тамтешні робітники вважали їх хоча і “злегка двинутими, але все ж своїми” хлопцями. Тобто, по суті справи, молоді рок-музиканти мали краще уявлення про справжні умови життя робітників, ніж ті члени комуністичної партії, які намагалися перевиховувати молодь, говорячи про необхідність поставити всіх працювати до станка.

Той же Віктор Цой, іронізуючи з ситуації, коли половина ленінградських рок-музикантів працювали на фабриках, заводах та у котельнях, а весь вільний від роботи час присвячували музиці, написав жартівливу пісню такого змісту:

“Надоело ходить на работу,
Каждый день с девяти на работу,
Я нашел выход – я хочу быть кочегаром!!!

Работать сутки через трое!!!”.

Чому ж рок-музика так сильно цікавила радянську молодь? За словами Рибіна, особисто він знайшов у нехитрих піснях Елвіса Преслі та “Бітлз” більше змісту та радості життя, ніж у всіх тих статтях Леніна, які законспектував у старших класах школи та в інституті. Рок-музика виявилася набагато ближчою і потрібнішою для молоді, ніж всі офіційні радянські пропагандистські видання та фільми. Думається, саме у цьому і є ключ до розгадки популярності рок-музики в СРСР. Вона виявилася прекрасною альтернативою радянським агітаційним пісням та безкінечній брехливій комуністичній агітації щодо “щасливого життя в СРСР”, “найщасливішої країни у світі”, “швидкого настання комунізму” і т.п. нісенітниць.

Прихильники рок-н-ролу практично одразу ж після його виникнення появились і в Україні. Цьому сприяло те, що закордонні радіостанції безперервно транслювали нові пісні, і зупинити їх поширення не було ніякої можливості. Звісно, що це не порадувало керівництво КДБ УРСР. У Галузевому державному архіві (ГДА) СБ України збереглася інформація про намагання чекістів зупинити переможну ходу рок-н-ролу по всьому світу в окремо взятій країні, що, звичайно ж, було цілком нереально.

Управлінням КДБ по Львівській області у 1961-1962 рр. в процесі контролю за іноземцями-студентами, які вчилися в СРСР, була виявлена у м. Львові група молоді чисельністю понад 20 осіб, які неодноразово зустрічалися з іноземцями та встановили поштовий зв'язок з громадянами закордонних країн, і навіть з деякими закордонними організаціями.

Аналіз отриманих даних свідчив про те, що закордонна культура сильно впливала на свідомість значної кількості радянських громадян. На думку оперативників КДБ, це сприяло „розповсюдженню серед населення чужої радянському народові буржуазної ідеології”. І звісно ж, чекісти переживали, щоб закордонні розвідки та антирадянські центри не завербували кого-небудь для шпигунства, не використали „передову радянську молодь” для отримання від неї економічної та політичної інформації про стан в СРСР.

Враховуючи зазначене та з метою запобігання розповсюдження „буржуазного впливу на молодь”, а по-суті – для очищення молоді мізків, з санкції КДБ при Раді Міністрів УРСР чекісти та партійні працівники Львівщини розпочали профілактичну роботу стосовно виявлених любителів західної музики. Найбільшу увагу чекістів привернули:

Ткаченко Анатолій Ілліч, 1938 р.н., ур. м. Полтава, українець, член ВЛКСМ, студент 5 курсу інженерно-будівельного факультету Львівського політехнічного інституту.

Кирилов Рудольф Леонідович, 1938 р.н., ур. м. Конош Архангельської області, росіянин, член ВЛКСМ, заступник секретаря комсомольської організації треста № 2 їдалень та ресторанів, адміністратор та старший офіціант Брюховичського ресторану.

Сазонов Олег Павлович, 1938 р.н., ур. м. Новоград-Волинський Житомирської області, українець, член ВЛКСМ, тренер спортивного товариства „Спартак”.

Журавльов Олександр Федорович, 1939 р.н., ур. м. Владивосток РРСФР, росіянин, член ВЛКСМ, студент 1 курсу педіатричного факультету Львівського медичного інституту.

Лимарев Олександр Васильович, 1936 р.н., ур. м. Владивосток, член ВЛКСМ, механік науково-дослідного сектору Львівського політехнічного інституту.

Філоненко Олексій Андрійович, 1944 р.н., ур. м. Львів, безпартійний, старший препарататор кафедри загальної хімії в Львівському політехнічному інституті.

Всі вказані особи під час співбесід з співробітниками КДБ визнали свій зв'язок з іноземцями, а Р. Кирилов розповів, що підтримував прямий контакт з Лондонським джазовим клубом та Всесвітнім клубом колекціонерів, при чому у листах до нього з-за кордону висловлювалося прохання створити в СРСР подібний клуб.

Звісно, що на думку співробітників КДБ, все це робилося іноземцями не інакше, як ”з метою поширення в СРСР буржуазної ідеології”.

Під час обшуків у прихильників джазу та рок-н-ролу співробітниками КДБ було вилучено 1301 лист з-за кордону (за іншими даними – близько 1500 листів), переважно з різних країн, зокрема з США, Англії, Бельгії, Франції, Голландії та інших. У їхніх квартирах було вилучено велику кількість закордонної літератури – книг, журналів, брошур, листівок, фотографій, а також 367 закордонних платівок (за іншими даними – близько 400 платівок) з записами джазових та рок-н-рольних виконавців. Серед них виявилися записи таких всесвітньовідомих виконавців, як Елвіс Преслі, Кліфф Ричард, „Зе Платтерс”, „Білл Хейлі енд Кометс”, Бренда Лі, Рей Чарльз, Пет Бун, „Зе Шадоуз” та інших. Крім того, були знайдені 2 абстракціоністські картини, одна фотоплівка з зображенням оголених жінок на 34 кадри та 28 віддрукованих з неї фотографій. Разом із платівками та друкованою продукцією вказані особи отримували з-за кордону жувальну гумку та інші дрібні побутові речі.

Протягом 1960-1963 рр. львівські любителі рок-н-ролу та джазу вивчили розклад радіопередач і постійно слухали „Радіо Люксембург”, обожнювали короля твісту Чаббі Чаккера та короля рок-н-ролу Елвіса Преслі, неодноразово влаштовували вечірки з танцями та випивкою.

Співробітники КДБ встановили, що О. Сазонов, О. Лимарев та О. Журавльов перепродували закордонні платівки з музикою твіст та рок-н-ролу за завищеними цінами (або як це тоді називали - спекулювали). Нині торгівля такого роду речами є звичною справою, а тоді вона підпадала під одну з статей кримінального кодексу.

Прихильники рок-н-ролу пояснили співробітникам КДБ, що вони вступили в контакт з іноземцями з метою отримання закордонних платівок з музикою, яку неможливо було купити в музичних магазинах в СРСР, а також з метою покращити своє матеріальне становище. На думку співробітників

КДБ, такими діями і поведінкою вони „скомпрометували себе, як радянських людей”.

А. Ткаченко протягом 1957-1962 рр. у м. Львів та м. Москва вісім разів зустрічався з американськими туристами, які прибували в СРСР з екскурсійною метою, обмінювався адресами та обумовлював з ними листування на майбутнє. Зокрема, він зустрічався з американцями Ернстом Шен-Рене, Террі Лайдвеном, Джоан Кейзен, канадцем Майклом Стадніком та іншими, а влітку 1962 р. запросив до себе додому американського туриста Майкля. У 1959-1962 рр. він зав'язав листування із більш ніж 70 іноземцями, які проживали в Англії, США, Голландії та інших капіталістичних країнах. Згодом вони обмінювалися платівками, журналами, фотографіями і т.п. речами. А. Ткаченко відсилав за кордон платівки з записами класичної російської та радянської музики, поштові марки, сувеніри, а взамін отримував джазові та рок-н-рольні платівки, журнали, книги і т.п.

У серпні 1959 р. А. Ткаченко відвідав американську виставку в Москві. Там у книжковому павільйоні він познайомився з гідом виставки Гелен Діксон і її продати йому книгу про американський джаз. На це вона відповіла, що книга є експонатом виставки і тому не продається. Тут же Г. Діксон запропонувала взяти у нього адресу і обіцяла вислати цю книгу поштою з США. А. Ткаченко повідомив їй свою адресу з метою встановлення листування. Через деякий час Г. Діксон дійсно надіслала йому у Львів книгу про історію джазу в США.

Звісно що в ті часи такі партійними працівниками такі контакти не просто засуджувалися, а вважалися поведінкою, недостойною справжньої радянської людини.

Співробітники КДБ вважали, що окремі особи, з якими контактував А. Ткаченко, належали до розвідувальних органів Англії та США. Зокрема, американські автотуристи Літл Донсільд, 1931 р.н. та Артур Савицький, 1928 р.н., з якими А. Ткаченко зустрічався двічі, а також англійці Майк Вебб, Бейлі Ернст та Стенлі Оалі органами держбезпеки СРСР підозрювалися у шпигунстві.

Однак зміст листування свідчить про дещо інше, а саме - про інтерес іноземців до незвичної їм соціалістичної системи та умов життя в СРСР. Тому слід проаналізувати зміст листів детальніше.

Дописувач Майкл Вебб у 1952 р. вивчав російську мову в школі слов'янознавства при лондонському університеті. У листах до А. Ткаченка він цікавився ситуацією в СРСР, зокрема, писав: „... Яка ваша думка про європейський ринок, ми збираємося приєднатися до шістки. Я інколи слухаю московські передачі, але не знаходжу в них великого інтересу.... Ці передачі мені здаються нудними та занадто політичними... Вам забороняють слухати „Голос Америки”, а там передають дуже гарну джазову музику. Пишіть про себе, що Ви поробляєте...”.

У іншому листі він запитував А. Ткаченка: „Мені хотілося б задати Вам кілька запитань і про Вас, і про Ваше місто: скільки Вам років? Що Ви вивчаєте? Як вимовляється назва Вашого міста? Яке населення Львова? Чи є у Львові велика промисловість? Чи були Ви за кордоном? Яких політичних

поглядів Ви дотримуетесь? Чи слухаєте Ви передачі „Голосу Америки„? З ким іще Ви листуєтесь в Англії? Сам я народився в 1937 році. Служив в королівських військово-повітряних силах, був на Кіпрі. Після армії я відкрив магазин з продажу платівок”.

На цей лист А. Ткаченко відповів: „Я народився 4 липня 1938 року, студент політехнічного інституту, інженерно-будівельного факультету. В місті Львів проживає більше 500 тисяч мешканців, є 13 інститутів (наш політехнічний один з найбільших в країні – 10 тисяч студентів), є університет, 5 театрів, і т.д. У Львові є промисловість: завод сільмаг, автобусний, телевізійний тощо. За кордоном я не був... Політикою я особливо не цікавлюсь, я задоволений кожною надісланою платівкою і готовий платити будь-яке мито, для цього у мене є гроші”.

Звісно, що для співробітників КДБ таке листування А. Ткаченка здавалося ледь чи не державною зрадою, передачею особливо важливої інформації за кордон. Очевидно їм здавалося, що ніхто не повинен знати, як живуть люди в СРСР, щоб не дай боже не скомпрометувати в очах іноземців комуністичну партію та керівництво держави.

Інший дописувач – Бейлі Ернст 30 листопада 1960 рр. у листі писав: „... В Англії багато хто вважає, що інтерес до джазу падає, і цю музику слухають лише злочинці, але її транслюють по радіо. Але мені все одно, що кажуть інші. Мені цікаво дізнатися про вашу родину. Скільки років Вашій сестрі? Ким працював Ваш батько до пенсії?...”.

Майже через рік цей же кореспондент писав: „... У мене є друг, який би хотів листуватися з колекціонером оперних платівок, чи не знаєш такого? Бажано, щоб він був з іншої частини СРСР (припустимо, Москва, Ленінград) з тим, щоб ми отримували новини з різних міст”.

А. Ткаченко направив відповідь, у якій обіцяв згодом повідомити адреси колекціонерів оперних записів, які йому повідомлять друзі. Співробітники КДБ вважали, що цим він намагався допомогти іноземцям налагодити отримання інформації з СРСР про особливо важливі таємниці, мабуть, знову ж таки - умов життя в країні.

Англієць Тейлор у листі від 17 березня 1961 р. питав А. Ткаченка: „...Мені було б цікаво дізнатися, чи російські студенти беруть участь в обговоренні місцевої політики і т.п”. 15 лютого 1962 р. він писав: „...Нам потрібна інформація, карти та фото сіл і міст СРСР. Я сподіваюсь надіслати тобі кілька платівок і ще що-небудь, що тобі сподобається пізніше. Взаємн я буду вдячний за інформацію про СРСР – джаз, студентське життя, політику і т.п. Я дуже цікавлюсь комунізмом, особливо справжнім марксизмом...”.

Окремі кореспонденти А. Ткаченка, зокрема голландець Елінк-Хейзенк, просили його надсилати їм фотографії та сувеніри.

Здавалося б, що такого таємного було в наведених листах? Але в розпал „холодної війни” та шпигуноманії співробітникам КДБ здавалося, що англійці намагався винюхати радянські секрети, тобто різноманітні біографічні дані та розвідувальні дані.

На думку чекістів, трагедією А. Ткаченка було те, що він „потрапив під шкідливий вплив західних культурних традицій”. Одна з його дописувачок,

Сюзанна Тілдінг в листі від 21 січня 1961 р. писала: „Дякую за запрошення відвідати СРСР, але я не настільки багата, як англійський банк. Як щодо Вашого приїзду сюди або зустрічі де-небудь, чи можете Ви вибратися з Росії? Було б дуже приємно поспілкуватися з Вами. Ви, мабуть, полюбляєте випити, і я також... Я також бувала на танцях та вечірках. Справа зводиться до того, куди піти і з ким спати. Ми не одні, хто так робить, думаю, що в Росії теж так роблять. Я беру від життя все, що можу. Одного разу я так напилася, що коли ми вийшли в три години ночі в місто, мене підібрала якась машина, я там сиділа і цілувалася з кимось. На інший день я клялась, що ніхто мене не чіпав, але я нічого не пам'ятала. Я також поклялась не пити більше, але коли я пішла на танці, то знову напилася...”.

Мабуть, прочитавши такого листа, співробітники КДБ одразу ж запідозрили, що „свідомого радянського громадянина” намагаються зіпсувати і він неминуче опиниться під загрозою найгіршого, що могло статися в житті радянської людини - “буржуазного розложення”.

Також чекістів дуже дратувала правда про високий рівень умов життя людей за кордоном, яку повідомляли дописувачі А. Ткаченка. Один із постачальників рок-н-рольних платівок голландець Еллінх'юзен у 1961 р. писав А. Ткаченку: „... Зараз ми живемо у самих найкращих умовах, які ми коли-небудь мали. Майже кожен має свою власну машину і будинок, робота займає лише 5 днів в тиждень. Я працюю 40 годин, починаю робочий день о 9 годині ранку і працюю до 5 годин вечора з двохгодинною перервою, що, звісно, дуже добре. В кінці тижня більшість людей проводять час за містом, в лісах або на березі моря, їдуть в Бельгію та Німеччину... Продукти харчування і розкоші у великій кількості і кожен може їх купити, так що ніхто не страждає”. Варто відзначити, що змальовуючи далі у листі процвітання та переваги життя в Голландії, Еллінх'юзен не написав зробив жодного порівняння чи випадів проти життя в СРСР, а лише розповів про свою любов до музики та навіть про прагнення щодо встановлення миру в усьому світі.

Інший дописувач А. Ткаченка – англієць Ральф Карлтон у листі від 12 серпня 1960 написав: „...Чи читав ти книги сучасних англійських авторів? Письменників, які підкреслюють життя в сучасній Англії? У тебе немає повної картини, якщо ти читаєш лише „Дейлі уоркер” (газету англійських комуністів – авт.) Я знаю, бо я також читав цю газету. Ця газета – як байка Крилова:

„Не дай Бог нікого сравнением мне обидеть!
но как же критика Хавроньей не назвать,
который, что ни станет разбирать,
имеет дар худое видеть!”.

20 жовтня 1960 р. Р. Карлтон написав А. Ткаченку: „Життя тут, в Англії, як і Радянському Союзу, як я думаю, ані рай, ані пекло. Якщо читати „Дейлі уоркер” – життя в Англії пекельне, а в Радянському Союзі – райське. Такий склад мислення! Як все виглядає по-дурному, і лише в збиток стосункам між нашими людьми”.

До речі, свої листи Р. Карлтон писав російською мовою.

Деякі західні дописувачі повідомляли А. Ткаченку, що не розділяють його любов до популярної музики, і з більшим задоволенням слухають класику – Баха, Бетховена і ін. Один з них навіть написав: „Дорогий Анатоль, Ви щаслива людина, що народилися в такій країні, як СРСР. В ці дні Ваша система рівності викликає заздрість всіх народів світу...”.

Дозволимо собі припустити, що коли б цей дописувач пожив би певний час в СРСР, то він, можливо, дещо змінив би свої погляди.

В цілому слід підсумувати, що львівські студенти писали за кордон тому, що там рівень культури і життя виявився набагато вищим ніж в СРСР. Така вже психологія всіх людей – тягнутися туди, де краще. Тим більше, що на відміну від привілейованого класу - керівників партії та КДБ, прості радянські громадяни не мали можливості отримувати підвищені зарплати та додаткові пайки у спеціальних розподільниках.

Крім всього іншого, А. Ткаченко встановив письмовий контакт з Лондонським всесвітнім клубом колекціонерів, і згодом отримав офіційне посвідчення учасника цього клубу такого змісту: „Посвідчення члена клубу. Всесвітній клуб цим засвідчує, що А. Ткаченко (200906) є членом клубу і користується всіма привілеями – вільне членство. Секретар: Кантвелл”.

У зв'язку з тим, що за отримані платівки потрібно було платити валютою, А. Ткаченко намагався виміняти її у іноземних студентів, які навчалися у Львівському політехнічному інституті. Однак зробити це було не просто, і він зумів роздобути лише 50 американських доларів та 5 іракських динарів, обмінявши їх на деякі непотрібні платівки. Слід нагадати, що згідно із кримінальним кодексом УРСР валютні операції вважалися кримінальним злочином.

А. Ткаченко з метою поширення джазу та рок-н-ролу намагався створити у Львові джаз-клуб, написав лекцію про історію джазу, висвітливши основні етапи його розвитку. З цією лекцією він п'ять разів виступав перед молоддю м. Львова, зокрема, два рази читав її студентам Львівського політехнічного інституту, по одному разу - на спільному вечері студентів медичного та політехнічного інституту, в клубі промислової кооперації та в інших місцях. Його лекції навіть коментувалися місцевим радіо з супроводженням уривків джазової музики.

На думку співробітників КДБ, „моральне падіння” А. Ткаченка та його „поклоніння” перед західною музикою стало можливим завдяки тому, що він певною мірою знаходив підтримку з боку деяких представників місцевої громадськості, які замість того, щоб в типово комуністичному стилі засудити його діяльність, навпаки - популяризували його. Це також обурило співробітників КДБ, які намагалися не допустити публікацій про неї у пресі, щоб не здійсмати інтересу громадськості до нової західної музики. Тим не менше, люди все одно цікавилися новою культурою.

Зокрема, редакція газети „Радянський студент”, яка видавалася в Львівському політехнічному університеті, надрукувала статтю В. Левицької під назвою „Архітектура, живопис, музика”, в якій авторка так відгукнулася про лекцію А. Ткаченка: „Великий інтерес і пошвавлення викликала лекція студента групи ПЦБ-41 Ткаченка про джаз з демонструванням записаних

зразків. Ми не випадково вжили слово „лекція”. Ткаченко вже не раз виступав публічно на цю тему. Говорив він спокійно, плавно, правда, вживаючи трохи забагато спеціальних термінів. Ткаченко розповів про напрямки в сучасній джазовій музиці, зупинився на характеристиці різних варіацій цієї музики. Як він уявляє собі майбутнє джазу? Джазова музика розвиватиметься аж ніяк не на шкоду симфонічній. Відверто кажучи, любителів джазу не так уже й багато, симфонія переважає. Взаємовплив двох основних музичних напрямків було показано на прикладі симфонічного джазу. Ткаченко розповів про джерела джазової музики і приділив багато уваги різним оркестрам Західної Європи і Америки”.

Захоплення А. Ткаченка джазом та рок-н-ролом притягнуло до нього увагу представників різних закордонних джазових клубів, які надсилали йому різну літературу та каталоги, давали рекомендації зі створення джазових оркестрів, схвалювали його спроби щодо пропаганди закордонної музики в СРСР.

Зокрема американець Конор, автор книги про кларнетиста Бенні Гудмана, дізнавшись про захоплення А. Ткаченка музикою Гудмана, переслав йому свою книгу та фотографію Гудмана з автографом. У липні 1961 р. в одному з листів Конор написав: „Я розумію, що джазова музика зовсім нова у Вашій країні і, можливо, буде невірне тлумачення її значення з боку офіційних осіб. Проте я сподіваюсь, що якщо ми станемо краще розуміти одне одного і будемо менше боятися, то стане можливим вільний культурний обмін. Я радий, що нарешті Ваші музиканти починають цікавитися джазом і сподіваюсь, що їх зацікавлення цією музикою буде зростати”. Простіше кажучи, Конор вважав за можливе подальше співіснування двох протилежних ідеологій в капіталістичному світі та в СРСР, які не повинні були завадити культурному спілкуванню.

На думку співробітників КДБ, А. Ткаченко поступово став авторитетом для прихильників американського джазу та рок-музики у Львові і навіть деяких інших містах СРСР. Він звертався з проханням до редакцій закордонних журналів надсилати матеріали про новинки закордонної музики з метою її популяризації в СРСР. Зокрема у листі до редакції англійського журналу „Джаз журнал” А. Ткаченко написав: „Дякую Вам за журнали, там дуже багато корисної інформації про джаз. Недавно ми організували у Львові секцію джазу і Ваша інформація про події в світі джазу нам необхідна. В останній час джаз входить в життя. В багатьох містах організовуються джазові секції. Прошу повідомити, чи потрібна вам інформація про них. Я сподіваюсь, що Ви продовжите мені підписку на журнал „Джаз”.

В деяких західних газетах та журналах, зокрема у англійських „Мелоді мейкер”, „Джаз журнал” були опубліковані оголошення про бажання А. Ткаченка налагодити листування з закордонними дописувачами, навіть з його адресою. У відповідь він став отримувати чимало листів від людей, які хотіли з ним спілкуватися.

На думку співробітників КДБ, під впливом листування з закордоном та західної музики і культури, А. Ткаченко поступово запустив навчання, став аполітичним, відірвався від колективу та громадського життя, і „втратив

моральне обличчя радянської людини”. До початку листування з закордоном він був активістом та комсомольцем, а згодом всі його інтереси звелися до джазу, рок-н-ролу та речей закордонного виробництва. Чекістів дуже турбувало те, що А. Ткаченко не надавав належної уваги антирадянським висловлюванням з боку деяких його кореспондентів, шукав можливості для зустрічі з закордонними туристами з капіталістичних країн, зав’язував з ними знайомство на вулицях, запрошував їх до себе додому, пригощав і домовлявся про обмін рок-н-рольними платівками.

Невдовзі увагу чекістів привернув близький знайомий А. Ткаченка – Рудольф Кирилов. Він встановив листування з Лондонським фан-клубом Елвіса Преслі, був прийнятий до нього та отримав посвідчення клубу № 10167 такого змісту: „Посвідчення члена клубу. Кирилов Р. Леонідович № 10167 зареєстрований членом всесвітньо відомого клубу шанувальників Елвіса Преслі”. На допиті в КДБ Р. Кирилов розповів, що отримав від цього фан-клубу доручення створити аналогічне лондонському об’єднання прихильників Елвіса Преслі в СРСР.

Чи не найбільше співробітників КДБ роздратувало те, що з-за кордону на адресу А. Ткаченка та Р. Кирилова приходили різноманітні молодіжні журнали, де публікувалися статті, в яких заперечувалася єдиноправильність комуністичної ідеології та вихвалювалися виконавці джазу і рок-н-ролу.

В одній із статей в журналі „Елвіс” (№ 4 за 1961 р.) під назвою „Перемога, поезія, мрія і завіси” зазначалося: „... На прес-конференції в Мемфісі австрійський ерцгерцог Отто фон Габсбург сказав кореспондентам, що Елвіс Преслі став великим символом для закріпаченої комунізмом молоді. Далі він заявив, що ця молодь захоплюється Елвісом настільки, що вивчає англійську мову та американський образ життя, щоб бути в курсі останніх новин про нього. Молоді люди говорять про нього, мріють про нього і слухають його музику, його вплив на них величезний... Преслі має на молодь вплив і як людина, і як підприємець... По той бік „залізної завіси” молодь притягується до Елвіса Преслі, як ведмежатко до меду”.

Схоже на те, що Р. Кирилов увійшов в історію України, як перший член фан-клубу Елвіса Преслі. Причому він був першим не лише в Україні, але в цілому СРСР. Підтвердженням цього є один з листів лондонського цього фан-клубу на адресу Р. Кирилова, де зазначалося: „Ми будемо обмінювати одну платівку Елвіса на дві ваших російських... Нам відомо, що платівки Елвіса не дозволено продавати у вашій країні, так що ми повинні бути обережні. Ви будете першим членом нашого клубу в усьому великому Радянському Союзі”.

Турбуючись про „незабруднене моральне обличчя” радянської молоді, співробітники КДБ у профілактичних розмовах активно „промили мізки” Р. Кирилову, в результаті чого отримали від нього згоду на виступ перед громадськістю з заявою такого змісту: „З усіх бесід, проведених зі мною в КДБ, я цілком усвідомлюю своє становище людини, яка потрапила під вплив цієї рутини, непотрібної для справжньої радянської людини. Я немов би замкнувся у своїй власній шкарлупі і відірвався від громадськості... Оточивши себе всередині цим „світом” з західних картинок, журналів і

західної музики і маючи листування з закордоном, я піддав себе небезпечній близькорукості. Я відірвався від суспільного життя і в кінцевому результаті міг пасти морально. Відділивши свої внутрішні інтереси від інтересів колективу, я в кінцевому результаті обманював самого себе. На жаль, я занадто захопився всією зовнішньою стороною, її привабливістю з усіма „фарбами та красою”, які мені надходили у вигляді журналів та листівок. Але все це тільки ззовні, за цим стояв їх внутрішній зміст: спочатку захопити людину, а потім силою схилити її на свою сторону”.

Зараз така “чистосердечна” заява виглядає повною дурнею, а тоді до таких речей ставилися більш ніж серйозно. З людей вибивали покаєння, не рахуючись з їхніми почуттями.

Ще один любитель львівський рок-н-ролу – Олександр Журавльов підтримував контакти з закордонними дописувачами із 12 капіталістичних країн, отримував від них закордонні платівки, а потім деякі з них перепродував. Разом з платівками йому надсилалися журнали, жувальна гумка, фотографії і т.п., за що він розплачувався доларами, які купував на чорному ринку.

На прохання О. Журавльова, його адреса була опублікована малайським кореспондентом в одній з газет під крупним заголовком „Пишіть мені – заклик від росіянина”. Під фотографією поштової листівки з зображенням Львівського будинку вчених було вміщено наступне повідомлення: „З України, СРСР, надійшов лист від 20-ти річного студента, який бажає листуватися з молодими малайцями. Його звати Олександр Журавльов... Захоплення Олександра – листування та колекціонування поштових листівок. Разом листом він додає багато листівок, одна з яких надрукована вище. Англійська мова Олександра доволі зрозуміла, хоча його побудова фраз типово російська. Свій лист він закінчує наступною фразою: „Дякую Вам за надану мені допомогу і прошу прийняти побажання доброго здоров'я Вам особисто та Вашій родині”.

Після публікації цього та інших аналогічних оголошень О. Журавльов став отримувати сотні листів з різних капіталістичних країн, автори яких ділилися з ним враженнями про своє життя, надсилали йому листівки з зображенням міст та машин, рекомендували слухати радіо „Голос Америки”, цікавилися його життям та політичними симпатіями. Зі свого боку, О. Журавльов просив надсилати йому нейлонові сорочки, шкарпетки і навіть гроші на покупку автомашини.

На пропозицію президента американського міжнародного клубу любителів листування Ральфа Хенковскі, який відгукнувся на оголошення у газеті, О. Журавльов вступив до цього клубу і намагався залучити до нього і інших мешканців м. Львова. В одному з листів Р. Хенковскі писав: „Я радий, що Ви вирішили вступити в наш клуб і сподіваюсь, що Ви зможете уговорити хлопців та дівчат вступити до нього. Ми будемо з цього дуже раді...”. На прохання Р. Хенковскі, О. Журавльов повідомив йому своє прізвище та адресу, рік і місце народження, побажання щодо того, з ким і в яких країнах він бажав вести листування, скільки листів в тиждень

отримувати, дані про свої захоплення (хобі) і т.п. Звісно, що така інформація співробітниками КДБ УРСР вважалася ледь чи не шпигунською.

Щодо Олега Сазонова, то він також захоплювався музикою, отримував з-за кордону платівки, листи, літературу, журнали, жувальну гумку, шкарпетки і т.п. речі, частину з яких потім перепродавав. У серпні 1961 р. він, як член спортивної делегації, перебував у Болгарії, де продавав годинники, жіночі панчохи та інші товари, про що згодом стало відомо КДБ.

Приблизно такі самі контакти з закордонними дописувачами мали також О. Лимарев, О. Філоненко.

Під час розмов співробітників КДБ з вказаними особами з'ясувалося, що останні під впливом закордонних листів, книг, журналів, платівок та інших речей відійшли від участі в громадському житті інститутів та закладів, де вони вчилися та працювали, не проявляли зацікавлення до питань внутрішнього життя в СРСР, а деякі з них відверто заявили про свою незгоду з тогочасною критикою ЦК КПРС проти художників-абстракціоністів. Головне, що пов'язувало – це прагнення отримати з-за кордону нові платівки з записом джазу і рок-н-ролу.

Схвильовані впливом закордонного стилю життя на радянську молодь, співробітники КДБ, дбаючи про „моральну стійкість” громадян, запропонували вжити низку заходів, зокрема, обмежити пропуск з капіталістичних країн в СРСР „різного роду друкованих видань, грамплатівок та іншої низькопробної макулатури, явно спрямованої на відрив радянської молоді з-під впливу партії та комсомолу”. Начальник управління КДБ по Львівській області полковник В. Шевченко, який, до речі, свого часу брав активну участь в боротьбі органів держбезпеки УРСР проти підпілля ОУН і УПА, 23 березня 1963 року доповів у Київ про організацію Львівським обкомом КПУ першочергових заходів: проведення тематичних вечорів з участю радянсько-партійного активу, представників літератури, мистецтва та відповідних керівників учбових закладів і підприємств м. Львова. На цих вечорах були заплановані виступи А. Ткаченка, Р. Кирилова та інших виявлених прихильників джазу та рок-н-ролу в м. Львів, які повинні були засудити свою поведінку, як „недостойну для представників радянської молоді”.

Невдовзі такі зібрання дійсно відбулися в Львівських політехнічному, медичному та торгово-економічному інститутах, в Львівському державному університеті ім. І. Франка, в деяких технікумах та інших установах. Звісно, що під тиском влади «представники громадськості» засудили потяг молоді до закордонної музики.

Радянська пропагандистська машина закрутилася, була підключена і преса. У № 77 газети „Львівська правда” від 31 березня 1963 р. була вміщена стаття М. Ткачука „На краю пропасти...”. Прочитавши нині таку статтю, можна сильно подивуватись фантазіям радянських журналістів та співробітників КДБ та перелякатись за долю нещасних прихильників рок-н-ролу. У статті йшлося про те, що закордонна музика негативно впливає на молодь, псує щасливе життя молодих будівничих комуністичної країни, відволікає їх від навчання та суспільно-корисної праці. Але по-іншому і бути

не могло: в розпал холодної війни всі досягнення західних країн викликали заздрість та обурення найвищих партійних радянських керівників. В результаті було зроблено все, щоб налаштувати молодь проти сучасної західної культури.

За даними документів КДБ, в результаті обговорення поведінки любителів джазу та рок-н-ролу „на високому ідеологічно-політичному рівні” широко проводилося на зібраннях громадськості та в пресі, громадськість „суворо засудила поведінку цих осіб, а також відповідних комсомольських організацій, товаришів по роботі і батьків, які не вживали своєчасних виховних заходів”.

Однак внаслідок розборів польотів „на роздачу” дісталася не лише любителям рок-н-ролу та їх оточенню, але також і керівникам управління КДБ по Львівській області. 22 квітня 1963 р. Голова КДБ при Раді Міністрів УРСР генерал-лейтенант В. Нікітченко надіслав листа начальнику управління КДБ по Львівській області В. Шевченку, де відзначив, що робота з виявлення і ліквідації антирадянських настроїв серед студентів та молоді у Львові проводиться незадовільно, не відповідає вимогам наказів КДБ УРСР та не дає відчутних практичних результатів. В. Нікітченко наказав вжити рішучих заходів для ліквідації недоліків у чекістській роботі та запропонував співробітникам управління КДБ по Львівській області негайно поліпшити виховну роботу з молоддю та студентами.

Після такого „закручування гайок” робота у напрямку виявлення любителів рок-н-ролу в Україні ще більше активізувалася, і невдовзі „на олівець” чекістам потрапили ще кілька осіб:

Олександр Портнов, співробітник сільськогосподарської академії, мешканець м. Києва. Підтримував обширне листування з мешканцями капіталістичних країн, отримував від них платівки з записами джазу та рок-н-ролу. Встановив контакт з західнонімецьким міжнародним клубом любителів листування;

Анатолій Шпагін, офіцер Радянської армії, мешканець м. Києва. Друг О. Портнова. Зібрав велику колекцію платівок з записами джазу та рок-н-ролу. Обмінювався платівками з громадянами західних капіталістичних країн;

Дяченко Анатолій Семенович, 1934 р.н., тренер Українського республіканського товариства „Динамо”, мешканець м. Київ. Колекціонував платівки з записами джазу та рок-н-ролу, які купував у спортсменів, які виїжджали за кордон для участі в міжнародних змаганнях. Обмінювався платівками з громадянами західних капіталістичних країн. Приїжджаючи у Львів, продавав частину своїх платівок на чорному ринку;

Шухман Матвій, мешканець м. Києва. Підтримував листування з багатьма мешканцями капіталістичних країн, отримував з Бельгії та США платівки з записами джазу та рок-н-ролу, які потім перепродавав молоді на чорному ринку.

та інші.

Однак незважаючи на всі старання чекістів, приховати очевидне відставання життєвого рівня мешканців СРСР від західних стандартів було практично нереально. Як там не старалися чекісти, а закордонні платівки і надалі надходили до СРСР, а рок-музика поширювалася серед молоді на магнітофонних касетах, „записах на ребрах” тощо. Так само постачалися і інші товари, які в першу чергу потрібні людям – продукти, побутові речі і т.п. Значна частина молоді знала, що на Заході матеріальні умови життя набагато кращі, ніж в СРСР, тому не мала ілюзій, приховувала перед партійцями свої справжні погляди, але між собою висловлювала повну невіру у „щасливе майбутнє” та сповідувала декадентські настрої. Про це свідчать інформативні повідомлення КДБ щодо настроїв львівської молоді на початку 1960-х рр.

Один із студентів філологічного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка в гуртку однодумців заявив: „...Сучасна радянська ідеологія нездатна задовольнити духовні потреби молоді. Саме це і впливає на занепадницькі настрої студентів”.

Один із студентів Львівської консерваторії в розмові висловив таку думку: „Що це за життя Вами прожите, в постійних нестатках, та й живе Ви, не маючи по суті справи, ніякого капіталу, немає нормального харчування, одягу, людських побутових умов. Хіба це життя? Якби Ви при своїй кваліфікації жили б Америці – Ви б мали абсолютно все...”.

Один із львівських інженерів у розмові виловив таку думку: „...Уряд не повинен вмішуватися в справи літератури та мистецтва. Література та мистецтво повинні розвиватися самостійно”.

Один із студентів Львівського політехнічного інституту, обговорюючи критику керівниками комуністичної партії художників-абстракціоністів, сказав: „... Яке б мистецтво не демонструвалось радянському народові – абстрактне, формалістське чи ще якесь інше, воно ніякого негативного впливу на наш народ зробити не може, крім, звичайно, порнографічного”.

Підсумовуючи викладене, треба визнати, що в 1950-1960 рр. рок-музика, як мистецтво та культурний феномен, посіла своє гідне місце в житті молодого покоління в цілому світі, в т.ч. – і в СРСР. Багато в чому рок-культура мала вплив не лише подальший розвиток музики, але й на стиль життя цілого покоління.

Історія поширення рок-музики в СРСР має свою своєрідну історію. Офіційна влада робила все, щоб не допустити поширення західної музики в СРСР. Але як не старалися органи КДБ УРСР обмежити доступ закордонної музики до Радянського Союзу, завдяки радіо та іноземним платівкам ця музика тишком-нишком поширювалася серед молоді.

Ну і нарешті – головне. У 1991 р. СРСР розпався, а з ним пішов у небуття і КДБ. Зате рок-музику і досі слухають мільйони людей на всій планеті, причому як зовсім молодих, так і старшого віку. Платівки, касети та компакт-диски з записами цієї музики тиражуються та продаються багатомільйонними накладами практично у всіх без винятку країнах світу.

Час показав, хто у ставленні до рок-музики був правий, а хто – ні.

Нині в Україні існує безліч рок-гуртів, які годі порахувати. Практично у кожному населеному пункті є свої виконавці, які намагаються копіювати світові музичні рок-стандарты або ж створювати власні композиції. Недаремно навіть представники органів міліції, помітивши інтерес молоді до музичної культури, час від часу висловлюються в тому дусі, що краще подарувати кожному підлітку електрогітару, аніж щоб він ходив без діла на вулиці і підпадав під загрозу негативного впливу наркотиків та злочинності.

Хочеться сподіватися на те, що владними структурами в Україні більше ніколи не будуть створюватися штучні перепони для поширення між людьми надбань світового мистецтва, а в Україні з'явиться ще чимало власних рок-виконавців високого рівня.

ІЛЮСТРАЦІЇ



Джазові журнали, які А. Ткаченко отримував з-за кордону.



Джазова література, яку А. Ткаченко отримував з-за кордону.



Платівки Елвіса Преслі, які любителі рок-музики отримували з-за кордону.



Газети та журнали, які любителі рок-музики отримували з-за кордону.



Платівки Рея Чарльза, Літл Лічарда та Елвіса Преслі, вилучені співробітниками КДБ УРСР.



Платівки “Платтерз” та Елвіса Преслі, вилучені співробітниками КДБ УРСР.



Платівки, листи та фотографії, вилучені співробітниками КДБ УРСР.



Портрет Елвіса Преслі, вилучений співробітниками КДБ УРСР.



Платівки, вилучені співробітниками КДБ УРСР.



Платівки, вилучені співробітниками КДБ УРСР.



Платівки, вилучені співробітниками КДБ УРСР.



Листи, платівки та інші матеріали, вилучені співробітниками КДБ УРСР.